

TENOR LJUBAVI

MERI DI MIKELE

Prevela
Branislava Radević-Stojiljković

■ Laguna ■

Naslov originala

Mary di Michele

TENOR OF LOVE

Copyright © 2004 by Mary di Michele

Translation Copyright © 2006 za srpsko izdanje, LAGUNA

Published by arrangement with Westwood Creative Artists, Ltd.

Mome ocu Vinčencu di Mikeleu

i svima koji vole, kao i onima koji ne vole operu

3. AVGUST 1921.

Na glavnoj železničkoj stanici jedan usamljeni putnik, žena, siđe sa noćnog voza koji upravo beše stigao sa severa. Lice joj je skriveno velom – dugačkom maramom od crne čipke. Obučena je u dugi crni ogrtač. Haljina bogato nabrane i do tla dugačke suknje izgleda kao kostim iz nekog drugog doba. Dok korača, kuckanje cipela joj odjekuje stanicom.

U praskozorje, po dragocenoj svežini prve svetlosti avgustovskog jutra, ispred stanice nema taksija. Njoj, međutim, taksija ne treba; njeno odredište je udaljeno svega jedan kilometar. A poznaje ovaj grad. Nekada je ovde živela deset godina, deset godina je pevala na njegovoj glavnoj operskoj sceni. Ali to je bilo davno, a ona se nikada posle nije vratila. Samo ju je on mogao naterati da dođe u Napulj. Pre nego što je svet pao pred noge tenoru Enriku Karuzu, ona ga je volela.

Doputovala je bez prtljaga; ponela je samo torbicu čiji joj je vuneni gajtan obmotan oko ručnog zgloba. Polako napreduje preko Pjace Garibaldi, a onda skreće na *corso*¹ prema zalivu, ka bulevaru s velikim hotelima uz more. U jednom trenutku

¹ Šetalište. (Prim. prev.)

je stopalom zakačila ivicu duge suknje i zateturala se. Ispruži ruku hvatajući se za vazduh ne bi li se zadržala da ne padne, i premda nije imala za šta da se uhvati, već samim pokretom ispružene ruke povratila je ravnotežu i ispravila se. Neće ona pasti na prljavu ulicu punu otpadaka.

Pošto je skrenula na put uz samu obalu, nije se ni osvrnula da pogleda kobnu lepotu vulkana iza sebe, niti na drugu stranu zaliva u poznati blesak plavog horizonta. Ne mora da gleda u more, pošto ga je već namirisala. Povetarac joj je pomerio veo donoseći miris soli, morskih trava i trule ribe. Iako postojano nastavlja da korača, noge su joj kao od olova.

Sunce se rađa i vazduh postaje sve ređi, sad joj se i svetlost čini kao mlečna reka plavičaste nijanse. Na ulici nema nikoga izuzev dugih senki (ničijih dugih senki). Ona i dalje ne gleda ni desno ni levo. Duga suknja joj krije korake. Kao lutka na točkicama, klizi napred kao da je neko vuče nevidljivom žicom.

Približava se hotelu *Vezevio*; već vidi blistavi mesing njegovih vratnica. Potom podiže pogled ka hotelskim odajama. Prozori su samo bezizražajna lica. Tamo negde, unutra, leži telo Enrika Karuza. Danas kraj njegovog odra očekuju dugi red mimohoda koji će kao zmija vijugati oko ulaza u hotel i dalje, u okolne ulice.

Sad kad je Karuzo mrtav, i ona sama se oseća kao duh. Zastade ispred glavnog ulaza zamišljajući kako li izgleda hotelski foaje u ovo doba dana. Kako pospani noćni portir drema nad novinama, lica obasjanog narandžastom svetiljkom sa strane, na pultu recepcije. A ako je zbilja duh, neće je ni opaziti, niko je ništa neće pitati sve dok ne stigne do kapije raja.

Ko je ona? Sad kad je on umro, ko je se seća izuzev njene sestre Ade? Kad bi se Dante po drugi put spustio u podzemni svet, našao bi ih tamo, tenora i dve sestre, u jednom od krugova pakla, zauvek povezane požudom i ljubomorom. U paklu će morati da prizna.

Gurnula je vrata i ušla, bilo je baš kao što je i predvidela. Portir za recepcijom nije podigao pogled s novina. Prešla je

preko mermernog poda na prstima, kao mačka. Kao da i žaliti mora kradom. Zakoračila je u lift i pritisnula dugme za sedmi, najviši sprat. U liftu joj se učini da joj se zidovi približavaju. Kao da su postavljeni mekom svilom, kao da je taj skućeni, bezvazdušni prostor zapravo mrtvački kovčeg. Lift se uz trzaj pokrenu i nju obuže čudnovato osećanje, nije mogla da odredi da li se penje ili pada u ambis. Osetila je olakšanje kad su vrata najzad kliznula i otvorila se kao nekom nevidljivom rukom; taj mehanizam će za nju zauvek ostati tajna, poput čarobnog predmeta iz bajki. Zakoračila je u mračan hodnik u kojem su podovi i ispolirane mesingane kvake sijali kroz tamu narandžastocrvenim plamenom.

Sa oklevanjem je zastala na vratima kraljevskog apartmana. Ali, zar sad da stane, sad kad je od njega odvajaju samo vrata? Čega ima da se plaši – da će udovičine suze zaglušiti i potopiti njene? Podiže pesnicu i zakuca. Morala je udariti nekoliko puta pre no što stiže odgovor, hrabreći sebe pre svakog sledećeg udarca.

Najzad se na njeno kucanje odazva sluga, na šta je obuže olakšanje jer ga poznaje, tog dobrog čoveka koji je u Karuzovoj službi već decenijama.

„Sinjora.“ Otmeno joj se naklonio, ali se nije osmehnuo. Ovo nije prilika za osmehe.

Ne mora da mu kaže; Martino zna zašto je došla. Glavom joj daje znak da pođe za njim. Došla je u pravo vreme. Martino joj šapatom reče da svi spavaju, da ne treba da se plaši susreta sa suprugom.

U apartmanu je mračno. Na polusvetlu nisu primetili bledu figuru koja kao da je doplovila hodnikom. Ali Doroti Karuzo je videla njih.

U SVIM ODAJAMA VLADA potpuna tišina, ništa se ne miče i ne čuje. Kapci joj zatreperiše i Doroti otvori oči. Iako su roletne navučene i sprečavaju svetlost da uđe, malo su se nadule od vetra, pa se na prorezima vide pruge plavog svetla. Sviće novi

dan i ona će ustati iz kreveta, obući će istu onu plavu haljinu koju je sinoć ostavila na stolici.

Tri godine, šta joj je ostalo za pamćenje iz tri kratke godine braka? Može da ih premota u glavi za samo nekoliko sati. Kao filmsku traku na koturu, čitave noći ih je razvijala i nanovo pre-motavala iza sklopljenih kapaka, pred besanim očima, pokušavajući da zapamti sve. Moraće da zapiše pre no što zauvek iščezne. Priču svog života, života s njim, Enrikom Karuzom, jer za nju druge priče više neće biti. Ali čak i sad joj se čini da je u stanju da zadrži samo trenutke, da su njena sećanja zapravo samo niz anegdota, malih zaustavljenih scena poput insekata okamenjenih u ćilibaru. Ako ih naniže jednu uz drugu, napraviće ogrlicu, a ne životopis.

Ali, pitala se Doroti, ako ona tako leži sklopljenih očiju a budna, zar se ne može dogoditi da i Enriko, isto tako, leži u krevetu, ali da nije uistinu mrtav? Možda se šali s njom kao i obično! Možda je stavlja na probu da vidi da li ga zaista voli. Voli ga.

Kad bi sada otišla u njegovu sobu i videla kako mu kapci trepere, obradovala bi se što je smrt samo ružan san. Da, možda se samo šali, zato će sad odmah poći Enriku da ga pita hoće li šolju kafe. Neće ga, naravno, uznemiravati ako želi da odspava malo duže jer je mnogo bolestan. Potrebno mu je mira i odmora, inače ne bi spavali odvojeno, ali ako mu se pije kafa, odneće mu je, baš onakvu kakvu on voli – crni espresso bez šećera. Sama će je skuvati, neće uznemiravati slugu. Neka ih, neka spavaju dok još mogu. Tako će imati nekoliko trenutaka nasamo s njim, dok bude pijuckala gorku tečnost koja ima dobar ukus samo kad je pije s njim.

Doroti se obukla. Veoma tiho se kretala prostorijama. U sobi spojenoj s njenom spava beba, Glorija. Pomera se u snu, kroz nos ispušta jedva čujne zvuke, a onda se opet utiša. Doroti se sagnula nad kolenku i poljubila je u obraz. Plave kovrdže blistaju kao oreol oko usnulog dečjeg lica.

Potpuno utonuloj u svoju bol, Doroti se čini kao da lebdi hodnikom prema Enrikovoj sobi. Ispred vrata njegove sobe četvoro

ljudi spava na stolicama. Onaj sirovi debeljko mu je brat, dva nežna mladića – jedan plave, drugi tamne kose – to su mu sinovi, a sedokosa žena je Enrikova pomajka. Pažljivo, trudeći se da ničim ne uznemiri usnule, Doroti odškrinu vrata.

Glavna spavaća soba je pretvorena u hram. Svud oko kreveta gore sveće. Belo cveće – toliko ga je da se čini kao da leži na postelji od belih cvetova – odražava njegovo bledilo, latice mu se presijavaju na svetlosti sveća. Skinuli su mu pidžamu i obukli ga u smoking. Kako može da spava u tom odelu? Doroti se steže grlo i ona proguta krik koji joj se probijao ka usnama. Stajala je malo u podnožju kreveta, a onda se tiho udaljila iz sobe. Ipak ne može da ga probudi. Ne može ni da ga dodirne, ne sad kad je okružen mirisom smrti.

Dok je zatvarala vrata za sobom, začula je kucanje, otvaranje ulaznih vrata apartmana, a zatim i zvuk sašaptavanja. Cela porodica mu je ovde, spavaju na stolicama, Doroti ne može ni da zamisli ko bi to mogao biti u ovo doba. Dok se ona udaljavala hodnikom, dve prilike su se približavale. To je Martino, vodi neku čudnu, nepoznatu ženu, tamnu priliku odevenu kao na operetskoj sceni. Doroti je poznata priča o Enrikovoj prvoj ljubavi. Ova žena, pomisli, mora biti Ada Đaketi, majka njegovih sinova.

KNJIGA PRVA

Rina

Sestrica

*In quella parte de la mia memoria dinanzi
a la quale poco si potrebbe leggere, si torva una rubrica
la quale dice: Incipit vita nova*

*U onom delu moje knjige sećanja, pre onoga što treba
odgonetnuti, stoji natpis koji kaže: Ovdje počinje novi život.*

Dante Aligijeri, *Novi život*

1

Moja porodica bi svakoga leta pobjegla od vrućine i gužve u Firenci i preselila se u Livorno, gde smo imali stan na najvišem spratu zgrade na Aveniji Ređina Margarita. Kuća se nalazila u senci topola koje su na morskome povetarcu pevušile *sotto voce*. U vazduhu se sa mirisom soli mešao miris borovine, tamariski i limunovog drveća.

Bio je početak jula, gotovo podne, kad se na vratima pojavio i predstavio jedan mladić. Godine 1897, tek što nisam napunila sedamnaest godina. Bilo mi je šesnaest i brojala sam dane. Topole su toga jutra blistale kao zelena sunca. Listovi su im treperili na vrućini i vetru, sunce se po njima leskalo. Lišće u krošnjama kao da se kretalo u talasima, pa je ulica bila nalik nadošlom moru, ne plavom kao što je Ligurijsko, već svetlozelenom.

Kad je pokucao na vrata, kod kuće je bila samo mama. Došao je s pismom preporuke od Leopolda Munjonea, sicilijanskog dirigenta i kompozitora koji je pomogao mojoj sestri Adi

na početku njene karijere. Kad je mladi Enriko Karuzo upitao mamu može li mu preporučiti neki pansion u kojem bi mogao odsesti, sažalila se nad njim i ponudila je našu slobodnu sobu tom neznancu koji je u rukama držao kofer od kartona.

Tog jutra je Ada imala probu kod Goldinija, a ja bejah na pijaci. Mama je imala žarku želju da jede artičoke, pa sam bila pošla da joj ih kupim. Kroz platnenu torbu sam osećala trnovite zelene ruže. Glave su im sve u bodljikavim dlačicama, okružuju srce u čijem je središtu vlaknasto jezgro. Trnje ne ugrožava njihovu lepotu, ono je samo na peteljci. Artičoka nije ljubavnica već žena opasana pojasom vrline. Mama je namećevala da ih za večeru napuni i skuva, ali neočekivani dolazak tenora joj je poremetio planove.

Upravo sam bila stupila sa poslepodnevnog svetla u svežu pomrčinu kuće u kojoj je sve izgledalo tamno i izmenjeno. Namirisala sam ga pre nego što sam ga videla. Njegov miris je bio nejasno sazvučje mošusa i drveta i još nečeg, da, kuhinjskih mirisa. Iza mirisa briljantinom zaglađene kose i ustajalog vonja odeće, namirisala sam zejtin i sicilijanske masline začinjene belim lukom i papričicom. Bio je to miris čoveka koji jede u krevetu, ali ne invalida već ljubavnika.

Ispustih iz ruku torbu sa artičokama. Otkinute glave slobodno se otkotrljaše na sve strane, kao da je nad njima izvršena smrtna kazna giljotinom, samo bez krvi. Kleknuh za njima i stadoh da ih skupljam u skut suknje.

„Sinjorina.“ Na zvuk njegovog glasa podigoh pogled i tad sam ga videla prvi put, ugledala mu lice odozdo. Bila sam na kolenima. Osmehivao se, i mada mu je osmeh već prelazio u glasan smeh, iz ugla iz kojeg sam ga posmatrala lice mu je izgledalo dostojanstveno, a oči pomračene tamnim senkama.

„Sinjorina“, ponovio je i glas mu je zazvučao kao zlatno zvonko koje me zove na bogoslužjenje. Kažem bogoslužjenje, obožavanje, iako je glas imao i telo, a ne samo dušu. Kao da sam već okusila nešto slično; možda kao tek umućena pavlaka, vazduša-

sta i slatka. Osetih slabost u stomaku i kolenima. U gaćicama osetih treperenje, kao da se leptirica, koja je spavala dugih šesnaest godina, iznenada oslobodila iz svoje čaure i zalepršala krilima.

„Mama“, beše jedina reč koju prevalih preko usana. Glasom lutke koju treba prodrmati da bi progovorila.

Otrčala sam u kuhinju sa artičokama skupljenim u suknji, nesvesna da sam tako otkrila noge pogledu. Pošao je za mnom. Okrenula sam se i videla kako je blizu, kako se osmehuje očiju prikovanih za moje duge čipkane gaće. Ispustih artičoke ponovo i to beše kraj svake nade da ćemo ih jesti za večeru.

DA BI IZRAZIO ZAHVALNOST za naše gostoprimstvo, *napoletano*² je istrajno zahtevao da nas vodi na večeru. Imao je novca koji mu je pozorište isplatilo kao avans za smeštaj. Otišli smo u obližnju gostionicu koja nije bila raskošna i pomodna, ali su služili dobru hranu.

Mladić, Enriko Karuzo, zauzeo je mesto između Ade i mene, ali stolica beše neznatno okrenuta ka njoj, kao, uostalom, i njegova vitka prilika. Čim je ugledao Adu, činilo se da je zaboravio na mene, pa sam sve posmatrala kao da stojim iza pozornice, iza kulisa.

Sedeli smo u bašti opasanoj zidom i Ada je strogo vodila računa o tome da ostane u senci tende. Tenor je bio vitak čovek, tamnokos koliko je Ada svetla. Tamna put mu je davala pomalo setan izraz, ali oči i usta su mu bili u pokretu neprekidnog osmeha. Smeh mu je obasjavao lice koje je sijalo čak i u senci. Gledala sam ga kako gleda nju i pokušavala da odgonetnem šta ga je privuklo. U čemu je njena draž? U dvadeset četvrtoj godini, Ada je imala telo zrele žene koja je rodila godinu dana pre toga. Put joj je bila mlečnobela, vlažna i sjajna. Kosa joj je bila začesljana s bledog lica i pričvršćena pozadi, a lice uokvireno paperjastim, kovrdžavim nežnim pramenovima. Oči joj behu

² Napolitanac. (Prim. prev.)

promenljive boje: ponekad su bile zelene kao more u plićaku, gde se meša sa žutim peskom pa dobija boju pašnjaka, a drugi put bi opet bivale plave kao pučina što se na horizontu susreće s nebom. Toga dana oči joj behu zelene. Uprkos tome što je Napolitanac blenuo u nju, Ada je pomno proučavala jelovnik kao da je potpuno nesvesna njegovog pogleda. Nisu joj se videle oči, samo kapci protkani nežnim ljubičastim venama i guste trepavice koje bacahu senku na obraze.

Majka je naručila jednostavno jelo, *spaghetti alla marinara*, ja sam odabrala nešto slično, ali Ada je naručila najskuplje jelo u jelovniku, teletinu dinstanu u vinu marsala i posluženu s gustim umakom, a potom i desert.

Ada je vodila razgovor. „Verdi je božanstven, ali sad je već star, njegova muzika počinje pomalo da zamara. Ovaj novi kompozitor, međutim, ovaj Pučini, pa, on je za mene bog nad bogovima. Kad pevam uz njegove melodije, sva drhtim.“ Istegla je svoj beli vrat i dodirnula ga dok je govorila, kao da želi da nam pokaže gde joj je to muzika naterala srce u grlo. Ada je velikodušno obasipala mladog jušnjaka svojim stavovima šireći krila svoje lepote i svog sve većeg ugleda. Već je sebe videla kao divu.

„Munjone je hvalio i vaše pevanje i vašu lepotu, sinjora. Kad mi je maestro pokazao vašu fotografiju, strogo je upro prst u mene i upozorio me da se ne zaljubim u vas.“

„Šta mislite, je l' fotografija verna?“

„Ako smem da kažem bez uvrede, sinjora, ponešto je bleđa. Vaš ten zahteva umetnički portret – samo umetnik može uhvatiti njegov pravi izgled.“

„I, kako je ta stara hulja? Da li mu nedostajem?“

„Da li mu nedostajete? Sinjora, pa oni svi venu za vama, od muzičara do scenskih radnika. Govore da vam niko nije ravan! Stalno su mi, siromahu, punili glavu pričama o vašoj lepoti.“

Poželela sam da i nama malo nedostaje. Kakve, uopšte, šanse imam kod ovog muškarca kad ga je moja sestra osvojila još pre no što ju je upoznao?

Karuzo otpi malo vina, a potom i nekoliko gutljaja mineralne vode, pa nastavi svoju napuljsku priču. „Da, Munjone je dobar i velikodušan čovek. Kad se završila sezona i trupa prestala da nastupa, znao je da moram i dalje da radim pa mi je obezbedio posao u Livornu. Da vam pošteno kažem, vatreno krštenje sam prošao na njegovoj pozornici.“

Tačno je da volim da gucnem malo vina, ali nikad sebi ne dozvoljavam da se napijem. Naša napuljska vina su lagana kao voda, mogu da popijem i nekoliko čaša da bih se osvežio, opustio i bio spreman za predstavu. Ali sicilijanska vina! Ona su po jačini bliža žestokim pićima od svakog stonog vina. Kad sam shvatio da sam pijan, već sam bio popio uobičajene dve buteljke uz večeru.

Te noći smo davali *Lučiju di Lamermur*. Srećom, pripiti ljudi ne znaju za strah, ali kad sam zapevao u ulozi Edgarda, nerazgovetno sam izgovorio tekst *'sorte dalla Scozia'*³, zazvučalo je kao *'volpe dalla Scozia'*⁴. Publika me je porugom oterala s pozornice. Posle toga sam bio spreman da dam otkaz i zauvek odem sa Sicilije. Munjone je na moje mesto doveo drugog tenora. Ali, zamislite samo, publika nije prihvatila zamenu, pa je morao da me zove da se vratim jer su stalno vikali tražeći malog pijanog pevača. Posle su me stalno zvali škotskim liscem.“

Kad je konobar prišao stolu da nam sipa još vina, mladi tenor je dlanom poklopio čašu i odmahnuo glavom. Sa osmehom je rekao: „Ne, *grazie*.“

2

Živeti s mojom sestrom značilo je stalno biti zaslepljen njenim bleskom kao sunčevom svetlošću. U poređenju s Adinim sjajem,

³ „Škotska sudbina“. (Prim. prev.)

⁴ „Škotska lisica“. (Prim. prev.)

tim vrtoglavim poigravanjem svetlosti po vodi, samoj sebi sam se činila mračnom i tmurnom. Moram reći da sam pokatkad pred tim bleskom umela i da zažmurim. Ada je oduvek bila prvobitno svetlo, ono koje sve zasenjuje. Uspevala sam jedino da budem njezin odraz. Poput meseca danju, gotovo nevidljivog u plavetnoj dubini neba; bledilo mog lica bilo je isto kao belina paperjastih oblaka. Moja lepota je usklađena s njezinom. I ko bi me, kakav čovek, ikada primetio? Možda će me jednom spaziti neki pesnik, sanjivo gledajući naviše. Ali ljudi uglavnom nisu pesnici, pa sam tako, zbog svoje sestre, bila sedamnaestogodišnja usedelica.

Iako je Ada bila već udata i majka, ostavila je svoju porodicu da bi bila s nama u Livornu. Navodno, samo dok traje sezona: „To zahteva moja karijera“, izjavljivala je Ada. Pošto su se venčali, Đino, njezin muž, kog je srela na operskoj pozornici, odustao je od pevanja i zaposlio se u banci. Ali Ada nije bila spremna da odustane ni od čega; davala je predstave čak i kad joj se trudnički stomak počeo primećivati. Jedne večeri sam sa svog sedišta u publici videla kako se beba rita u stomaku za vreme arije. Uverena sam da bi moja sestra, samo da postoji libreto u kojem se neka junakinja porađa, uživo izvela tu scenu pred publikom.

Ada je ostavila svoga sina da bi bila primadona lokalne operске trupe. Pošto se dojlja mogla najmiti za samo nekoliko *soldini*⁵, žena s prihodom nije morala biti vezana za kuću; spokojno je mogla da stegne sopstvene grudi korsetom. Ako dete poželi majku, može otići da je gleda kako na sceni umire kao Verdijeva Violeta ili Pučinijeva Mimi u Teatru Goldini. Jadno dete, majka je za njega zauvek bila izgubljena. Primadona – bila je to uloga kakva se Adi baš dopadala i kakva joj je odgovarala. Uloga mame u kojoj se ne peva nije bila za nju.

NIKO NIJE MOGAO DA SKINE OČIJU SA ADE, a najmanje od svih mladi tenor Napolitanac, Riko, kako je istrajno zahtevao da ga

⁵ Novčića. (Prim. prev.)

oslovljavamo. Taj nadimak je bio sličniji njegovom krštenom imenu – Eriko. Međutim, „Enriko“ je više zvučalo kao ime operске zvezde, pa ga je tako i promenio. Riko, naša slavoljubiva zvezda, postajao bi smesta veoma ozbiljan kad bi u prostoriju ušla Ada („dremljivica“, kako je samu sebe zvala), sva nacišana i napuderisana kao da je čak i porodična trpezarija scena nameštena za prikazivanje njene lepote. Ada je očekivala da je gledaju; ona sama bi retko blagoizvolela da nekoga pogleda. Oči su joj stalno bile oborene. S teškim kopcima, osenčene dugim trepavicama namazanim ricinusovim uljem da bi izgledale još duže. Čak i kad bi poljubila tatu i poželela mu dobro jutro sedajući pored njega, oči bi joj bile napola sklopljene kao da i dalje sanja – snove o samoj sebi.

Premda je Ada Rika jedva primećivala, čim bi ušla u sobu, Gospodin Napulj bi zinuo – ne da bi jeo, već od čuda. Iako se neprekidno šalio dok je sekao kriške hleba, umakao parčice korice u šolju s vrućom kafom ili mlekom, gutao pune supene kašike bele kafe a mlečna pena mu ostavljala trag na crnim brkovima, iako je zabavljao sve nas koji smo učestvovali u obedu, razgovarajući čas sa mnom čas s tatom, sve bi odjednom prestalo pa je gledao i slušao samo Adu. Pratio je svaki njen gest; činilo se da očajnički prati svaki njen postupak i svaku njenu reč, kao što pevač proučava nepoznati, novi libreto nadajući se glavnoj ulozi. Ali, kad god bih Adi pomenula Rika, ona bi ga uvek nazvala „čovečuljkom što pišti“.

„ADINA, ADETA, ADETINA, ADELA, ADELINA...“ Svakoga jutra sam morala da slušam kako otac izgovara brojne varijacije imena moje sestre, taj beskonačan niz tepanja iz milošte. U našem jeziku nema dovoljno slogova i deminutiva, ni blizu dovoljno glasova kojima bi naš otac za doručkom izrazio oduševljenje svojim prvorođenim detetom.

„*Il sole siede alla nostra tavola.*“⁶ Sunce, sunce je s nama sedelo za stolom! Kakva preterana fraza, kao da je otac vitez kraljeve garde, a ne običan službenik u ministarstvu finansija. Pa ipak, oči su mu bile tako plave i tako svetle da bi svako, čim bi ga pogledao, osetio da je obasjan svetlima pozornice.

„Dobro jutro, tata.“

„Dobro jutro, Rina“, odgovorio bi. Mene je, očigledno, bilo dovoljno oslovljavati imenom.

Jednom sam posmatrala čoveka kako satima nežno miluje mačku, a s prezirom je odbijao i najmanji dodir svojoj pratilji, takozvanoj ljubavnici. Adino ponašanje za doručkom me je na to podsetilo. Svoju pažnju je štedro poklanjala samo tati. Mazila je starijeg čoveka pred mlađim. Udovoljavala je svakoj njegovoj želji, kao da je otac dete: vezivala mu je salvet oko vrata, nudila se da mu rashladi hleb udrobljen u mleko, duvala u kašiku napućivši svoje pune usne.

Kćerkino puštanje na volju ocu, ljubavnikovo milovanje mačke, sve su to slabo prikriveni znaci koje je lako rastumačiti. Još mi nije bilo ni sedamnaest godina, ali u poređenju sa mnom, Riko je bio prava naivčina. Bar kad je reč o mojoj sestri.

„Tata, hoćeš li još malo toplog mleka u kafu? Ili možda još jedan kolačić?“, umiljavala se Ada.

Majka bi već bila otišla na misu. Ujutru je nikad ne bismo videli, ali osećali smo njeno prisustvo po tome što je sto postavljen za doručak i serviran sveži hleb i mleko. Ja bih obično napravila espresso. Moja majka je bila svetica, a ja sam želela da budem nalik njoj jer sam je volela. Ja nisam bila toliko pobožna. Nisam mogla da ustanem u cik zore da bih s njom pošla u crkvu. Nedeljom je misa počinjala kasnije, pa ću tada poći s njom, mislila sam. Dok je mama svakodnevno upražnjavala svoju veru satima se moleći na kolenima, najpre na misi, a potom moleći novene⁷, ja sam bila katolikinja vikendom.

⁶ „Sunce sedi za našim stolom.“ (Prim. prev.)

⁷ Katoličke zavetne molitve. (Prim. prev.)

Mama se obično nije vraćala sve dok ne završimo s jelom, pa bih, iako već sita, sela da s njom popijem još kafe jer bi tada prekinula post pošto se pričestila. Pošto bi završila, zajedno bismo raščistile sto. Dok je Ada bila očeva kćerka, ja sam bila majčina – tako je to bilo u našoj porodici. Majka je volela Sina Božjeg, *Gesu Cristo*, dok je moj otac voleo svoju ljubavnicu Terezu.

ADINA SLABA TAČKA je bilo laskanje, a Riko je ciljao na pogrešna mesta. Niko od nas ga pre toga nije čuo kako peva. I stoga, kad su započeli s probama i naš tenor konačno zapevao u pola glasa, Ada je pomislila kako joj je suđeno da nastupa s nikakvim pevačem. Prezerala ga je.

„Nije on nikakav škotski lisac, on je napolitanski miš, glodar bez glasa, bez ikakvog raspona!“, žalila se.

Dok je uvežbavao pevanje, Riko je štedeo svoj glas za izvođenje pred publikom; na probama nije izražavao svoje pune pevačke mogućnosti, ali to je malo ko znao. Impresario je čuvao njegovu tajnu jer se plašio da će i ostali zahtevati tu povlasticu. A kako bi onda mogao da proceni koliko su spremni za nastup kad bi se svi povelili za primerom ovog Napolitanca?

I tako tenor s juga nije ostavio neki naročit utisak na Adu.

„Koga mi to nudite za partnera na sceni? Tog, tog... *tenorčića!*“ Lupala je nogom o pod i zahtevala da ga otpuste.

„Ali on je, kao i vi, pevao na Siciliji! I to sa velikim uspehom!“ Takva poređenja bi je samo još više razbesnela.

„*Tenorčić!*“, siktala je Ada dok mi je detaljno prepričavala svoju svađu sa upravnikom pozorišta. „Napolitanac misli da je pevač, ali suviše je plitkog daha za belkanto. Pošaljite tog niko-govića natrag u Napulj – natrag u jazbinu u kojoj se okotio!“

Međutim, uprkos njenim protestima, impresario je istrajao na Karuzovom ugovoru. Ništa se nije moglo učiniti, pa je mali tenor postao predmet njezine poruge. Pretpostavljam da je

tako, premda nenamerno, dirnula genija u žicu. Od ženskog prezira nema boljeg goriva za rasplamsavanje strasti.

JEDNE NOĆI SAM VEĆ GOTOVO BILA ZASPALA kad je u moju sobu ušla Ada i sela na ivicu postelje. Te noći smo pričale kao nekad, pre nego što se udala, pre nego što je postala *sinjora*, pre no što se među nama otvorio jaz, između udate žene i device, između znanja i nevinosti.

„Šta ako nam usred sezone zatvore pozorište zbog tog pištavog tenorčića? Moj muž će očekivati da se vratim kući – pročitajte katastrofalne kritike i odmah će otpustiti dojlju! Već ga čujem kako uzvikuje: „*Basta!* Ako i ne mariš za mene, svoga muža, onda za Leliovo dobro, za dobro našeg sina...“ Ljubomoran je, Rina – zavidi mi na mom talentu. Ostavio je pozorište zato što su ga uvredile kritike, a ne iz osećanja dužnosti kao što želi da svet poveruje. Kritičari su na sav glas hvalili moju ljupkost, moj glas, a o njegovom izvođenju nisu rekli ni reč. I znaš li šta sad hoće, šta sad namerava? Znam da ništa ne bi voleo više nego da me zatvori u onu njegovu banku. Ima li muzike u sefovima, Rina? Beležnički zvuci su samo šuškanje i lupanje gomile knjiga, razvrstavanje papirnog novca – za jednu umetnicu to su samo zvuci grebanja. Kao pacovskog! Umreću, Rina, umreću ako budem morala da se vratim takvom životu!“

Dok se tako žalila na Đina, ja sam mislila samo na Rika. „Kad govori, glas mu je anđeoski, prosto uzleće naviše; glas mu ima mekoću krila, ali ne perja, već onoga što leži ispod, kao paperje – kako je moguće da peva loše?“

„Molim? Ko? Đino? *Parli di Gino?*“⁸

„Ne, ne Boti, ne tvoj muž – mislim na Rika.“

„Ne misliš valjda ozbiljno? Riko? Misliš na Karuza, tenora koji peva kao što zuje muve na jugu? Kao da šapuće, a i to nije ništa naročito. Ah, sviđa ti se – taj mali napolitanski niko-

⁸ „O Đinu govoriš?“ (Prim. prev.)

gović. Toliko ti se sviđa da nimalo ne saučestvuješ sa svojom sestrom!“

„Dopadaš mu se!“

„Šta me briga da li mu se dopadam ili ne? Šta mi znače njegovi osmesi kad je u pitanju moja karijera? Ako zbog njega raspuste trupu – zbog njegovog neuspeha – svi ćemo se kuvati u istom loncu. Možda neće ni biti sledeće uloge niti novog ugovora!“ A onda počne da plače. „Šta mi vredi život ako ne mogu da pevam?“

Nisam umela da smislim reči kojima bih utešila svoju sestru. Opera je bila Adina strast, bila joj je u krvi. Živela je samo za brojne smrti na pozornici. U operi je kašalj soprana poguban. Na pozornici neko uvek mora da umre ili da se venča; to je jedina razlika između komedije i tragedije otkad je sveta i veka.

Smirila se i glas joj je od tužnog ponovo poprimio ljutit ton. „Rina, ako ti se taj čovek toliko sviđa, *va bene*, udaj se onda za njega! I nateraj ga da se zaposli u banci. Učini veliku uslugu i meni i sebi i belkantu – nateraj ga da se smesta povuče iz moje *Travijate!*“

3

U Livornu sam, bez prijatelja, leti bila usamljena. Ali kao za svaku učenicu koja nije potpuno posvećena učenju, i za mene je bilo pravo olakšanje da pobegnem od udžbenika. Premda sam volela poeziju, bili su mi dosadni predmeti kao što su matematika, latinski i grčki. Te godine sam upravo bila završila srednji stepen obrazovanja i olakšanje je moglo postati stalno da me otac nije podsticao da nastavim studije muzike. U muzici sam uživala, ali nisam imala potrebne discipline, a ni želje da se njome bavim profesionalno. Muzika je za mene bila *zabaione*⁹,

⁹ Krem od ajer-konjaka. (Prim. prev.)

slatki i penušavi slatkiš na gozbi života. Prvo i najvažnije uvek mi je bila porodica; nameravala sam da se udam i imam decu. Dosta mi je bilo učenja. Žudela sam za proscima i sad, kad sam našla Rika, nisam sanjala ni o čemu drugom.

Moj otac je bio opunomoćeni službenik ministarstva finansija i mnogo je putovao po zemlji. Video je sveta i prihvatio napredne ideje. Verovao je da kćerkama treba pružiti isto obrazovanje i vaspitanje kao i sinovima. Nije želeo da budemo nazadne i vladamo se po starim običajima – majčinim običajima. Crkva je za majku bila spasenje, dok je ocu predstavljala veliki problem. Kao uzor mi je isticao Adu, opersku zvezdu u usponu. Ja sam joj, međutim, zavidela na nečemu drugome – na mužu i detetu, a ne na karijeri.

Bogatog porekla je bila majka. Nasledila je imanje, palaco u Firenci i dosta novca, ali živeli smo od očevih prihoda. Najpre me je majka učila da sviram klavir, baš kao što je njezina majka podučavala nju. Još se sećam dodira majčinih ruku kako vode moju malenu šaku preko klavirskih dirki, sećam se kako je bila strpljiva kad sam grešila. Muziku sam zavolela zbog njenih ruku; nikad nisam dodirnula dirke a da se ne setim topline majčinih ruku preko mojih šaka. Da nije bilo njezinih časova klavira, za mene bi muzika bila isto tako apstraktna kao i matematika.

Gledala sam je i slušala kad je, pre mene, podučavala Adu koja gotovo nikada nije grešila. Ali majka se docnije od muzike okrenula veri. Sve što odvoja od Boga i porodice za nju je postalo grešno. Nije mi poznato ni kada se niti zbog čega u njoj odigrala ta promena. Da li je sebe krivila za Adino zanemarivanje porodice radi karijere? Majka je negodovala tvrdeći da opera nije čista muzika jer je ukaljano sramnim pričama na pozornici. Ali to Adu nije moglo odvratiti. Međutim, upravo onim što je vređalo majčina osećanja, otac se ponosio.

TOG LETA U LIVORNU, svako se nečim bavio, izuzev mene. Ja sam bila kćerka koja čeka, a čekala sam muža. A sad je on imao

i ime: Enriko Karuzo. Riko i Ada su gotovo svakodnevno bili u pozorištu, otac je bio zauzet poslom, a majka molitvama, tako da sam se dosađivala preko svake mere i, budući zaljubljena, samotne časove ispunjavala maštanjem.

Od našeg stana do obale bila je dovoljna samo kratka šetnja. Pre podne bih se popela na bedeme stare tvrđave i posmatrala plavozelenu Ligurijsko more u kojem se udavio engleski romantičarski pesnik¹⁰. S vidikovca sam mogla da vidim i ribare kako se bore s mrežama. Potom bih satima tumarala plažom i skupljala školjke da oslušnem kakvu poeziju one skrivaju. Skinula bih cipele i puštala da mi talasi penom ližu stopala a potom usisavaju natrag vodu između prstiju. Kako li je to osećati usta muškarca, njegov jezik? Da li mu je hrapav kao u mačke? Ili hladan kao talas što se razbija o morsku obalu?

Svako prepodne provodila sam na plaži, ali po podne sam boravila u stanu, ne na suncu. Zanimala sam se kućnim poslovima: igrala sam se kuće, zamišljala sam da smo Riko i ja već venčani. Zar ne šaljem njegovu odeću na pranje? Zar je ne slažem uredno presavijenu u njegov ormar? Zar ne dodirujem čak i njegovo donje rublje?

Kad nikog nije bilo kod kuće, ulazila sam u njegovu sobu, ne kradomice, već zamišljajući da mi je to supružnička dužnost. Krevet mu je uvek bio namešten, zategnut po vojnički. Pokrivač nije bio prebačen preko jastuka, već zavučen ispod njih. Dodirnula bih jastučnicu. Platno je bivalo hladno, a ne, kao što sam se nadala, još toplo od njegove usnule glave. Uzela bih jastuk, prinela ga licu, omirisala i osetila dašak lanolina iz ulja za kosu.

Na noćnom stočiću je stajala fotografija okrenuta ka krevetu kao da je tako postavljena da bdi nad spavačem. Bio je to portret pokojne majke. Oči su joj bile poput njegovih, crne i okrugle, tamne ali ipak sjajne, samo što je njen izraz lica bio setan, za razliku od njegovog veselog. U jedan ugao rama bila

¹⁰ Persi Biš Šeli. (Prim. prev.)

je zatakuta molitvena kartica sa slikom Madone Pompejske, iskrzana po ivicama.

Nisam mogla da odolim, morala sam da pronjuškam po njegovim stvarima kad mi se ukazala prilika. U fioci noćnog stočića našla sam mu bratovljevo pisamce iz vojske u kojem traži novca. Riko je na margini brzim potezima nacrtao oper-sku scenu na kojoj se peva za honorar od više hiljada lira, a pored nje manju, na kojoj se peva za svega pedesetak lira, ali je zato ispunjena velikim balonom što predstavlja njegov glas. U korpi za otpatke sam našla zgužvano parče papira. Izvadila sam ga i ispravila dlanom da pročitam. Pismo je bilo izmazano mrljama od mastila, ali strah od suparnice me je gonio da se upnem i pročitam svaku reč.

Caro *Dovani*,

Poslaću ti novac čim budem mogao. Ne moraš da me u svakom pismu podsećaš da si se žrtvovao i otišao u vojsku umesto mene. Bolje ti nego ja, jer kakva vajda od tenora-vojnika? Znaš da nemam dara za takve stvari. Imam samo jedan dar, a to je pevački talenat. Jednoga dana ću ti sve nadoknaditi. Budi oprezan u rukovanju puškom, ima lak okidač. Jednom umalo nisam samog sebe pogodio u stopalo dok sam je čistio.

*Voli te tvoj brat
Riko*

4

Sećam se tog leta po tome što je naša porodica tada bila naj-srećnija. Čak i mama, koju je sve veća pobožnost pretvorila u nepopustljivu, hladnu i tmurnu ženu čije su nežne, pune usne neprekidno bile stisnute u tanku liniju neodobravanja – čak je i ona ponovo omekšala, otvorila se i dopustila sebi

da se u kuhinji kikoće sa mnom. Učila me je da kuvam i bila sam joj radoznala i revnosna učenica. Dok sam poslovala po kuhinji, mislila sam na njega, mog budućeg muža, sanjerala o Riku, našem napolitanskom tenoru. Brašno mi je dospevalo i u kosu i u oči dok sam mesila testo za pastu. Razvijala sam ga u listove, a potom sekla na kvadrate u čiju bih sredinu kašičicom stavljala punjenje od *ricotta*¹¹, spanaća i jaja, sve sloj po sloj, da bih potom kvadrate savijala u obliku bebine guze i štivala ivice tortelina. Meni su izgledale kao bebine guze, mada legenda kaže da je kuvar zamislio Veneru i napravio torteline u obliku njezinog pupka.

Majci je bilo milo što se u meni probudilo zanimanje za kućne poslove. To ju je uverilo da me nije, kao Adu, pokvarila ljubav prema operi. Mama se pribojavala da je obe kćerke odgajila kao primadone.

POŠTO SE TOGA LETA sam život po sebi činio dovoljnim razlogom za slavlje, svaki dan smo obelažavali kao da je neki blagdan i svaki obrok smo pripremali kao gozbu. Svi smo voleli da jedemo, ali niko nije imao apetit kao naš mladi gost.

„Večeras sam baš gladan; čini mi se da sam gladan za sve one večeri koje sam proveo gladan. Čak i kad sam sasvim sit, osećam u sebi neku prazninu, kao da mi je rupa u stomaku. Možda kroz tu rupu izbija muzika.“

„Gladi se više jamačno ne moraš plašiti. Kad te Munjone preporučí, to onda znači uspeh u ovoj zemlji.“ Mama mu je dopunila zdelu.

Riko posu sirom brdo testenine u svom tanjiru.

„*È cosi buono.*“¹² Bio je mršav čovek, „mršav kao girica“, govorio je sam za sebe iako je navalio na veliku porciju, drugu po redu.

¹¹ Mlečni proizvod dobijen termičkom obradom surutke. (Prim. prev.)

¹² „Baš je ukusno.“ (Prim. prev.)

„Samo će salo koje bude dobio od naših obroka spasti tog *tenorčića* da ne umre od gladi jer talenta sigurno nema!“, prosihtala mi je Ada na uvo.

Ustala sam od stola da pomognem mami da iznese espresso i desert.

Kad sam se vratila noseći u rukama lonče kafe koje se pušilo, ugledala sam nešto poput komične pantomime. Riko je glavu okrenuo ka Adi, Ada ka tati, a tata je bio usredsređen na svoju šniclu, navalivši da glode kost od svinjske krmenadle kao da je na njega prešao zarazni apetit mladog čoveka.

Za desert, mama je napravila naročit specijalitet u Rikovu čast. Bila je to torta prelivana marsalom, s kremom od jaja i vencem od voća, pod nazivom *zuppa inglese*¹³ – kolač koji, uprkos svom engleskom nazivu, zapravo potiče iz Napulja.

Kafu sam prvo sipala Riku, on nam je bio gost. Radost s kojom bi propratio svaki gest učtivosti uvek bi me dirnula. Zatim sam sledeću šolju sipala mami, ali ona ju je smesta prosledila tati. Potom sam uzela njegovu praznu šolju ne bih li je ponovo poslužila. I tu šolju je prosledila, ovoga puta Adi koja je nije odbila. Ponovo sam joj sipala kafu u jednu od dve preostale šolje i ovoga puta je odsečno stavila pred nju.

„*Per piacere, Mamma, prendi questa tassa.*“¹⁴ Ja sam jedina kojoj se majka neće ponizno prikloniti. Navikla sam na talog sa dna lonca, na njegov goraki, zrnasti ukus koji postaje sladak kad mu dodam nekoliko kašičica šećera. Više ili manje šećera ublaži oporost ostatka. Kada ćemo se mi prve poslužiti, mama, kad će žene poput nas biti prve? U raju – tako je ona verovala.

Tada me, međutim, ništa od toga nije uznemiravalo jer smo, kao što rekoh, bili najsrećniji u to vreme kada je Riko i za Adu, a zbilja i za čitav svet, bio niko i ništa, dok je za mene predstavljao samu suštinu muzike. Bio mi je kao ptičja pesma, kao cveće – ako se cvećem može opisati muškarac. Jer samo cvetovi mogu bar

¹³ Engleska krema. (Prim. prev.)

¹⁴ „Molim te, mama, uzmi ovu šolju.“ (Prim. prev.)

približno dočarati prirodu njegovog glasa koji je nekako istovremeno bio i vazdušast i gust, bogat. Zamislite orhideje, zamislite noćurak koji otvara svoje cvetove samo na mesečini, latice koje se razmotavaju u tajanstvu tame. Zamislite kako paprat, nežna poput lepeze, buja u tropskim šumama moćno kao drveće.

Bejah zaljubljena prvi i poslednji put u svom životu. A jedini ljubavni jezik koji sam poznavala beše jezik poezije koju su pisali muškarci opevajući žene. Zar uopšte i postoji neki drugi? Ruža možda i jeste Danteova, ali paprat, paprat je moja. Bar se nadam da je moja.

NOĆU BIH, NEMIRNA, slučajno dodirnula samu sebe sanjajući o njemu. Prvi put je bilo slučajno. Dok su mi prsti lutali teritorijom u isto vreme i poznatom i stranom, zamišljala sam njegovu kožu, zbog neiskustva s muškarcima, glatku poput moje, a trbuh okrugao i bez malja.

5

Utorkom je zgrada opere bivala zatvorena – nije bilo ni predstava ni proba. Nameravala sam da pođem na izlet, nadajući se da će sa mnom poći samo Riko, premda sam morala da pozovem i svoju sestru. Ada je prvo pristala, da bi onda povukla reč u poslednjem trenutku. Bilo mi je drago što njeno odustajanje nije sve pokvarilo, pošto je majka Rika smatrala članom porodice pa nije insistirala da idem u nečijoj pratnji. Što se oca pak tiče, kao što sam već rekla, bio je obrazovan čovek naprednih stavova. Prema Adi i meni odnosio se kao prema sinovima, do te mere da nam je dopuštao slobodu koju su susedi smatrali skandaloznom, a na kojoj su mi drugarice u školi zavidale.

S korpom punom ukusne hrane, hleba i ovčijeg sira, voća i bocom crvenog vina, krenuli smo biciklom u okolinu grada.